

Ігор Миколітович КОПОТУН,

доктор юридичних наук, професор,
заслужений юрист України, проректор з навчальної роботи
Інституту Служби зовнішньої розвідки України (м. Київ);

Нінель Ігорівна КАРМАНОВА,

кандидат політичних наук,
викладач Національної академії внутрішніх справ (м. Київ)

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА КВАЛІФІКАЦІЯ ХАБАРНИЦТВА

Що стосується хабара, то хабарництво є невід'ємним атрибутом будь-якої держави, воно завжди присутнє там, де існує публічна влада.

Жодна з країн світу не має повного імунітету від хабарництва, вони відрізняються лише його обсягами, характером його проявів та масштабом впливу на соціально-економічну і політичну ситуації.

У тих країнах, де хабарництво поширене значною мірою, воно із соціальної аномалії перетворюється на правило і виступає звичним засобом вирішення проблем, стає нормою функціонування влади і способом життя значної частини членів суспільства.

Формально одержання хабара (відповідно до ст. 368 КК України) означає прийняття службовою особою незаконної винагороди за виконання чи невиконання в інтересах того, хто дає хабар, чи в інтересах третьої особи будь-якої дії з використанням наданої їй влади чи службового становища.

Тобто, посадова особа у зв'язку із отриманням незаконної винагороди (як від приватної особи, так і від колег або керівників), поступаючись інтересами служби вчинює дії на користь хабародавця або утримується від вчинення дій, які повинні бути вчинені в інтересах служби. Одержання службовою особою незаконної винагороди від підлеглих чи підконтрольних осіб за протегування чи сприяння вирішенню на їхню користь питань, що входять до їхньої компетенції, також розглядаються як одержання хабара. Дії посадовця варто визнавати одержанням хабара і у тих випадках, коли умови одержання матеріальних цінностей і послуг хоча спеціально і не обговорювалися, але учасники злочину усвідомлювали, що особа дає хабар з метою задоволення тих чи інших власних інтересів або інтересів третіх осіб.

До видів хабарництва закон відносить одержання хабара: у великому розмірі; в особливо великому розмірі; службовою особою, яка займає особливо відповідальне становище службовою особою, яка займає відповідальне становище; за попередньою змовою групою осіб; повторно; поєднане з вимаганням хабара.

На практиці це може набувати наступних форм:

- одержання незаконної винагороди за вчинення чи не вчинення певних дій по службі від випадку до випадку, без спеціального створення чи підшукування ситуації до одержання хабара (ситуативне хабарництво). В такій ситуації хабарник, діючи на користь хабародавця, як правило, рідко виходить за межі своїх повноважень, отримуючи незаконну винагороду власне за виконання своїх службових обов'язків;

- цілеспрямований «продаж» посадових повноважень, вишукування можливостей для одержання незаконної винагороди, фактично повністю або значною мірою підпорядкування цій меті службової діяльності (тобто йдеться про злочинний промисел у виді хабарництва);

- хабарник перебуває на матеріальному утриманні кримінальних угруповань, комерційних чи політичних структур, забезпечуючи за допомогою наданої йому влади чи службових повноважень постійне «обслуговування» їх інтересів (в результаті можуть вчинюватися і інші посадові злочини в комплексі).

Хабар може даватися хабародавцем службовій особі особисто або через посередника. Способи давання-одержання хабара можуть бути різноманітними, і для кваліфікації одержання хабара значення не мають. Із усього розмаїття способів давання-одержання хабара виділяє дві основні форми: просту і завуальовану. Проста полягає у безпосередньому врученні предмета хабара службовій особі, її рідним чи близьким, передачі його через посередника чи третіх осіб. Сутність завуальованої форми полягає у тому, що факт давання-одержання хабара маскується під законну угоду і має вигляд цілком законної операції: різні виплати, премії, погашення боргу, договору купівлі-продажу, кредиту, консультації, експертизи тощо. Така винагорода кваліфікується як хабарництво у випадку, коли вона одержувалась незаконно.

Способи хабарництва (як корупційного злочину) ми розглядаємо за наступними критеріями:

- за рівнем (категорією) посади хабарника («звичайною» службовою особою; службовою особою, яка займає відповідальне становище; службовою особою, яка займає особливо важливе становище);

- за предметом хабар (гроші, матеріальні цінності, право на майно, послуги);

- за способом передачі хабара (хабародавцем, опосередковано, через посередника, через третіх осіб);

- за метою хабара (за вирішення законного питання, за вирішення незаконного питання);

- за суб'єктивним ставленням хабародавця (хабар, що пропонується за ініціативою хабародавцем; хабар, що вимагається хабарником; хабар, що передається у зв'язку з практикою, яка склалася у певному органі);

- за способом маскування факту передачі хабара (прямо або у завуальованій формі);

- за суб'єктом хабародавця (стороння особа, працівник того ж органу, підлеглий або особа з числа керівників);

за розміром хабар (у невеликому розмірі, у великому розмірі, у особливо великому розмірі);
 за наявністю в діях хабарника системи (одноразово, багаторазово);
 за обіцяними діями хабарника (за виконання або невиконання певних дій);
 за суб'єктивним ставленням хабарника до дій, які він обіцяв (для себе особисто або для третіх осіб);
 за видом обіцянних дій (з використанням влади або службового становища);
 за формальним складом (хабар отриманий або обіцяний);
 за діями по підготовці до отримання хабара (готування, замах, закінчений);
 за кількістю співучасників (одноособово, групою, організованою групою, учасниками злочинної організації);
 за кваліфікацією (поєднаний із вчиненням інших злочинів);
 за формою вчинення.

Таким чином, за допомогою вчинення корупційних злочинів особа може задовольняти: лише свій інтерес (свій особисто, членів своєї сім'ї, родичів, друзів); інтерес інших осіб, які не є суб'єктами (учасниками) корупційних відносин (безпосередньо не одержуючи від такого діяння винагороду чи іншу вигоду, службова особа переслідує при цьому свій особистий інтерес); одночасно свій інтерес і інтерес інших осіб, які виступають суб'єктами (учасниками) корупційних відносин.

Список бібліографічних посилань

1. Конституція України : закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 1.
2. Кримінальний кодекс України : закон України від 05.04.2001 № 2341-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25–26. Ст. 131.
3. Мельник М. І., Редька А. І., Хавронюк М. І. Науково-практичний коментар Закону України «Про боротьбу з корупцією». Київ : Атіка, 2003. 320 с.
4. Копотун І. М. Інститут публічної служби в Україні та проблеми протидії корупції // Протидія корупційним та іншим правопорушенням у військових формуваннях України : матеріали круглого столу (м. Київ, 19 верес. 2017 р.) / Нац. Акад. прокуратури України. Київ, 2017. С. 57–61.
5. Копотун І. М. Корупція як соціальне явище та її наслідки // Право та проблеми сталого розвитку в умовах глобалізованого світу : матеріали 1-го Форуму (м. Харків, 4 жовт. 2017 р.) / Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. Харків, 2017. С. 49–53.

Одержано 14.03.2018